

Osmanlı Devleti Son Dönemi Öğretmen Okullarına Bir Bakış

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Tuğba ŞİMŞEK¹

1 Dr, Dokuz Eylül Üniversitesi, Rektörlük, tugbasimsek5@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0400-3578.

Gönderilme Tarihi: 22.04.2022 Kabul Tarihi: 03.10.2022 DOI: 10.37669/milliegitim.1107512

Öz

Osmanlı Devleti son dönemi eğitim-öğretim faaliyetlerini içeren devlet eliyle kayda alınmış en önemli kaynaklardan biri Maarif-i Salname-i Nezaret-i Umumiye (Maarif Salnamesi)'dir. 2. Abdülhamid zamanında yayımlanan yıllıklardan ilki olan hicrî 1316 (1899-1900 M) tarihli Maarif Salnamesi'nde eğitimle ilgili pek çok bilgi bulunmaktadır. Ayrıntılı olarak yer alan bilgilerden biri de öğretmen okullarıdır. Öğretmen okullarının tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgiler verilirken bugünkü eğitim fakülteleriyle bir kıyaslama yapma imkânı da sunulmaktadır. Çalışma betimsel analiz yöntemlerinden doküman tarama kullanılarak oluşturulmuştur. Salname, Osmanlı Türkçesiyle yazıldığından ilgili bölümler günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Salnamede yer alan öğretmen okullarıyla ilgili bilgiler ele alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme sonucunda öğretmen okullarının o dönemin Osmanlı Devleti sınırlarını oluşturan yirmi altı il ve altı sancaktaki durumları tespit edilmiştir. Üç dereceden oluşan bu okullara girebilmek için bakanlık tarafından yapılan sözlü ve yazılı sınavlardan başarılı olmak gerekmektedir. Adayların Türkçeyi iyi derecede bilmeleri, sağlıklı olmaları ve güzel ahlak sahibi olmaları şart koşulmuştur. Eğitim ücretsizdir, kitapları bakanlık verir ve öğrencilere de harçlık verilir. Ders programlarının Darülmuaallimin ve Darülmuaallimatlarda farklılık gösterdiği kadın öğretmen okullarının programında yer alan derslerin resim, müzik, el hünerleri gibi sanat dallarının ağırlıkta olduğu ayrıca hıfzıssıhha dersinin de olduğu tespit edilmiştir. Mevcut öğretmenlerin yeni usul öğretimle ilgili eğitimlerinin tamamlanması önemsenmiştir. Pedagoji dersleri programlarda yer almaktadır. Okullarda görev alan öğretmenlerin liyakatlerine önem verildiği öğrenci sayılarının da bölgelere göre değişiklik gösterdiği ve en çok öğrenciyeye sahip öğretmen okulunun Edirne Vilayeti'nde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: eğitim, eğitim tarihi, Osmanlı Devleti, 2. Abdülhamit, Türkçe eğitimi, öğretmen okulları, Darülmuaallimin, Darülmuaallimat

An Overview of Teacher Schools in the Last Period of the Ottoman State

Abstract

Maarif-i Salname-i Nezaret-i Umumiye (Education Yearbook) is one of the most important sources recorded by the state, which includes the education and training activities of the last period of the Ottoman Empire. There is a lot of information about education in the Education Yearbook dated 1316 (1899-1900 AD), which is the first of the yearbooks published during the reign of Abdulhamid 2. One of the detailed information is teacher training schools. The study was created by using document scanning, one of the descriptive analysis methods. Since the yearbook was written in Ottoman Turkish, the relevant sections were transferred to today's Turkish. As a result of this evaluation, the situation of teacher training schools in twenty-six provinces and six sanjaks that formed the borders of the Ottoman State of that period was determined. In order to enter these three-degree schools, candidates who pass the oral and written exams are required to know Turkish well, be healthy and have good morals. There are differences in the course programs teacher training schools for male and teacher training schools for female. It has been determined that the courses in the curriculum of Teacher Training Schools for female are dominated by art branches such as painting, music and hand skills. It is important to complete the training of existing teachers on the new method of teaching. It has been determined that the merits of the teachers working in the schools are given importance and the number of students varies according to the regions.

Keywords: education, history of education, Ottoman State, Abdulhamid II, Turkish education, teacher training schools, Darülmuallimin (teacher training schools for male), Darülmuallimat (teacher training Schools for female)

Giriş

Eğitimin en önemli unsurlarından biri öğretmendir. Okullar, program, öğrenci ne kadar iyi olursa olsun mesleki yeterliliği olmayan bir öğretmen olmadan pratikte başarılı olunması zordur. Osmanlı Devleti de eğitim alanında yapılan yeniliklerle beraber öğretmen yetiştirmenin gerekliliği gündeme gelmiştir. Somel (2010, s.168)'in de belirttiği gibi genel eğitimin modernizasyonu ancak meslekî eğitimlerini almış öğretmenlerle başarılı olabilirdi ve bu hedefe ulaşmak için de öğretmen okullarının kurulması gerekiyordu. Türkiye'de öğretmen yetiştirme işi, aslında, Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmet Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Fakat modern anlamda bir öğretmen okulunun açılışı, 16 Mart 1848 tarihindedir (Binbaşıoğlu, 2005, s.104). İlk Darülmuallimin bu tarihte İstanbul'da açılmıştır.

İstanbul’da açılan ilk Darümualliminler II. Mahmud zamanında açılan rüşdiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Darümualliminlerden sonra Darümuallimin-i Sıbyan okulları da 1868 yılında açılmıştır. Bu okullarda öğretmenler yeni yöntemlere özendiriliyordu. Hatta bunun için İstanbul’da ilkokul öğretmeni yetiştiren Darümuallimin bir ara öğrenci almamış ve mevcut öğretmenlerin yöntem bilgilerini arttırmak üzere “Darülameliyat“ adını almıştı (Binbaşoğlu, 2005, s.121). Tarihsel süreçte bu okulların zaman zaman açılıp kapandığı da görülmektedir. Darümuallimin-i Sıbyan’ın “gecikmeli” olarak kurulması ve Abdülhamid devrine dek süren kurumsal istikrarsızlığı esnasında 1870’lere değin ilköğretimin dinî eğitim-vakıf- mektepleri sahasının ayrılmaz bir parçası olarak anlayan zihniyetin oldukça yavaş değişmesiyle bağlantılı gibi gözükmemektedir (Somel, 2010, s.169). Yeni ve modern bir sistemle öğretmen yetiştiren bu okulların düzene girmesi zaman almıştır. Bununla birlikte İstanbul dışında da öğretmen okulları açılmaya başlanmıştır. İlk açılanlar Bosna, Girit ve Konya öğretmen okullarıdır (Kodaman, 1988, s.153).

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nde özel bir alanın öğretmen okullarıyla ilgili maddelere ayrıldığı görülmektedir. Darümuallimin ve Darümuallimatların iş ve işleyişini kapsayan bu maddeler doğrultusunda sayısı artan Darümuallimlerin yanı sıra Darümuallimatın da gerekliliği belirtilmektedir. Bu nizamnamenin 68. maddesi uyarınca Darümuallimatlar da açılmaya başlanmıştır.

Kız öğretmen okulu (Darümuallimat) 1870 yılında İstanbul’da açılmıştır (Binbaşoğlu, 2005, s.120). Darümuallimat, iptidâi mekteplere ve rüşdiyelere kadın öğretmen yetiştiren 3 yıllık bir okuldur (Akyüz, 2005, s.249). 1873 yılında ilk mezunlarını veren okul, Osmanlı Devleti’nde daha önce nakış öğretmenliği yapan kadınlar haricindeki ilk kadın öğretmenleri ve ilk kadın memurları yetiştirmiştir. Darümuallimat, kız iptidaiye ve rüşdiye mekteplerine muallim yetiştirmek üzere sıbyan ve rüşdiye adıyla iki şubeye ve her şube de İslam ve gayrimüslimler için iki daireye ayrılıyordu (Yücel, 1994, s. 204). Birinci şube rüşdiye, ikinci şube idadiye, üçüncüsü de sultaniye mekteplerine muallim yetiştirecekti (Yücel, 1994, s.203). Yenilenen nizamiye maddelerinden isteyen kişinin bir üst şubeye devam etme zorunluluğunun bulunmadığı görülmektedir.

Darümuallimat’a usulü talim adıyla pedagoji konulmuşsa da Darümuallimin de bu ders yoktu (Yücel, 1994, s.205). Ancak daha sonra yenilenen ders programlarında bu dersin de yer aldığı görülmektedir. Diğer kısımlarında olmamak üzere Rüşdiye Darümuallimin’e 1879 yılında “usûl-i tedrisiye” adında bir ders konmuş bu da Mekteb-i Mülkiye etnografya muallimi Aristokli Efendi’ye okutturulmuştur (Yücel, 1994, s.205). 1892’de Darümuallimat’a fenni terbiye ve “usûl-i tedris” dersi konuyor. Bu mevzuda Selim Sabit Efendi, Emrullah Efendi ve Ayşe Sıdika Hanım o devrin en

salahiyetli muallimleri sayılıyorlardı (Yücel, 1994, s.206). Nitekim araştırmamızın konusunu oluşturan 1898/1899 tarihli belgelerde de bu dersin öğretmeni olarak Selim Sabit Efendi'nin olduğu görülmektedir. Ergin (1977, s. 582) Profesör İsmail Hak- kı'nın sözlerine yer verir: "Aliye kısmı - Fiili olarak 1308 (1890) da derse başladı. İki senelikti. Fen ve Edebiyat şubeleri ayrı idi. Aliye kısmında biz on kişi idik. Yüzer kuruş aylık alırdık. Kitaplarımızı da meccanen verirlerdi."

Darülmualimin ve Darülmualimat ile ilgili bilgilere arşiv kaynaklarından ulaşılabilmekteyiz. Bu kaynaklardan biri de Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye'dir. Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (Maarif Salnamesi) ilki 1316 H. (1898/1899 M.) tarihinde yayımlanmış olmak üzere toplamda altı kez yayımlanmış eğitim yıllıklarıdır. Maarif Nezareti, 1894-1895'ten itibaren ilk kez ülke çapında eğitim istatistikleri yayınlamaya başlamış ve yine ilk kez 1898-1904 yılları için Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye adıyla, ülke çapında önemli eğitim, öğretim yıllıkları yayımlanmıştır. Bu belgeler, ülkenin eğitim durumunu rakamsal olarak ve topluca gösterdikleri için, eğitim sorunlarının daha iyi anlaşılıp değerlendirilmesine yardımcı olmuştur (Akyüz, 2005, s.226). Bu salnamelerin belli bir düzen içinde yazıldığı görülmektedir. Kapak sayfalarında yayım yılı ve kaçınıcı sene olduğu belirtilmektedir. Bu yıllıklar altı yıl boyunca düzenli olarak yayımlanmakla birlikte beşinci defa yayımlanan Maarif Salnamesi günümüze ulaşamamıştır. Maarif Salnamelerinde nizamnameler, talimatnameler, ders programları, derslerin tafsilatı, okul isimleri, öğrenci sayıları, mevcut ve mezun öğrenci profilleri, okulların idareci ve öğretmen profilleri yer almaktadır.

Bunlardan ilki olan 1316 H. (1898/1899 M.) tarihli Maarif Salnamesi'dir. Maarif Salnamesi'nde Osmanlı Devleti eğitim sistemine bütünsel bir yaklaşımla yer verilmesi bu kaynağı önemli kılmaktadır. Bu kaynaktan eğitim tarihimize ilgili önemli bilgilere ulaşılabilmektedir. Bir takvimle başlayan bu salname Maarif Nezareti'nin tarihçesiyle devam eder. Bu kısımda Maarif Nezareti makamına uygun görülen zatların özgeçmişleri ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Mevzuat, okul, gayr-i müslim ve ecnebi okulları, ders programı, derslerin tafsilatı, mevcut ve mezun öğrenci, idare, öğretmen, kütüphane, gazete, matbaa, vb. gibi eğitim ve eğitimle bağlantılı unsurlar bir arada verilmektedir. Dersaadet'te yer alan okullar ele alındıktan sonra yirmi altı il ve altı sancakta yer alan okul, kütüphane, matbaa ve gazetelerin bilgilerine yer verilmektedir. Bu iller şöyledir: Edirne, Erzurum, İşkodra, Adana, Ankara, Aydın, Bitlis, Basra, Bağdat, Beyrut, Cezair-i Bahr-i Sefid, Halep, Hüdavendigâr, Diyarbakır, Selanik, Suriye, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Kosova, Konya, Mamuratilaziz, Manastır, Musul, Van ve Yanya. Elviye-i Müstakile yani vilayete bağlı olmayan müstakil sancaklar ise şöyledir: İzmit Sancağı, Bingazi Sancağı, Çatalca Sancağı, Zor Sancağı, Kudüs-ü Şerif Sancağı, Kale-i Sultaniye Sancağı.

Osmanlı Devleti sınırlarında yer alan eğitim-öğretim faaliyetlerine ilişkin bilgilerin yer aldığı Maarif Salnamelerinde araştırmamızın konusu olan Darülmualim (erkekler için öğretmen okulu) ve Darülmualimat (kadınlar için öğretmen okulu) ile ilgili bilgilere de yer verilmektedir. Devlet eliyle oluşturulması dönemin Eğitim Bakanlığı diyebileceğimiz bir kurul tarafından basılması kaynak olarak kullanılmasını güvenilir kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Osmanlı Devleti öğretmen yetiştirme okulu olan Darülmualimin ve Darülmualimatlarla ilgili bilgiler sunmaktır. Bu bilgiler o dönemin eğitim sistemini ayrıntılı bir şekilde yansıtan Maarif Salnamelerinden elde edilmiştir. Bu salnamelerden ilki olan 1316 H tarihli salname ele alınarak bu okulların uygulamadaki örneklerine yer verilmiştir. Nitekim 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin Darülmualimin ve Darülmualimat ile ilgili kısmı yeniden düzenlenmiş haliyle bu salnamede yer almakta, okulların konum, öğretmen, öğrenci, ders programı bilgileri paylaşılmaktadır. Böylece öğretmen okullarıyla ilgili pek çok bilgiye bu kaynaktan ulaşılabilmektedir.

Literatüre bakıldığında öğretmen okullarının (Darülmualimin ve Darülmualimat) tarihiyle ilgili yapılan çalışmalar mevcuttur. Ancak Maarif Salnamelerinin bütüncül bakış açısıyla oluşturulan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Öğretmen okulları Türk Eğitim Tarihi konulu kitaplarda arşiv belgeleri üzerinden tarihsel açıdan genellikle bir bölüm olarak ele alınmaktadır. Müstakil olarak öğretmen yetiştirme tarihini ele alan kitapların sayısının çok da fazla olmadığı görülmektedir (Akyüz, 2012; Somel, 2010; Yücel, 1994; Ergin, 1977, Kodoman 1988; Binbaşıoğlu, 2005; Shaw, 1977, Koçer, 1967; Öztürk, 1996 vb.). Darülmualimin ve Darülmualimatları ele alan tarihi kaynaklar üzerinden değerlendiren makale çalışmalarına da rastlanılmaktadır (Altın, 2018; Şen, 2019; Yetişgin ve Dumanoglu, 2017; Ceylan-Dumanoglu, S., Yetişgin, M.,2019; Taştekin; 2019 vb.). Yüksek lisans ve doktora tezlerinde de tarihsel açıdan öğretmen okullarını ele alan çalışmalar mevcuttur (Yazıcı, 2006; Ünal, 2007; İlikli, 2010; Aksoy, 2017; Ceylan Dumanoglu, 2019 vb.).

Bu çalışmalar ve Darülmualimin ve Darülmualimat ile ilgili çalışmalar incelenmiş zaman zaman çalışmamızla karşılaştırma yoluna gidilmiştir. Bu çalışmalarda 1316 H tarihli salnameyi kaynak göstererek verilmiş bilgiler de olmakla birlikte zaman zaman farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Diğer çalışmaların aksine tek bir kaynak üzerinden yapılan bu çalışmada bütünsel bir bakış açısı benimsenmiştir.

Yöntem

Araştırma betimsel analiz yöntemlerinden doküman taramasıyla Darülmualimin ve Darülmualimatlarla ilgili bilgiler Maarif Salnamesi içinde taranmış, Osman-

lı Türkçesiyle yazıldığından transkribe edilerek anlaşılır olması açısından günümüz Türkçesine aktarılmıştır. “Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılırken, içerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.242). Bu salnameden edinilen bilgiler tasnif edilerek konu başlıklarına ayrılmış bu başlıklar altında bilgilere yer verilmiştir. Maarif Salnamesinin objektif ve doğru olduğu kabul edilerek konu 1316 H. (1898/1899 M.) tarihli salnamesinde ele alınan öğretmen okulları ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada doküman tarama kullanıldığından etik kurul onayına gerek duyulmamıştır.

Problem Durumu

Maarif Salnamesi’nde eğitim, kapsamlı olarak çok yönlü ele alındığından konuyu alt başlıklarda incelemenin kolaylaştırıcı olacağı düşünülmüştür. Çalışmanın ana konusunu oluşturan 2. Abdülhamid Devri Darülmuallimin ve Darülmuallimatlar şu alt başlıklar halinde incelenmiştir:

1. Darülmuallimin ve Darülmuallimatla ilgili mevzuat maddeleri nelerdir?
2. Darülmuallimin ve Darülmuallimatın ders programları nasıldı?
3. Darülmuallimin ve Darülmuallimatın idare heyeti ve öğretim kadrosu nasıldır?
4. Darülmuallimin ve Darülmuallimatın öğrenci mevcudu durumu nasıldır?

Darülmuallimin ve Darülmuallimat bu dört boyut çerçevesinde 1316 H Maarif Salnamesi kaynaklığında incelenmiştir. Bu boyutlarla ilgili üç Türkçe eğitimi hocasından görüş alınarak çalışmanın son şekli oluşturulmuştur. 1316 H tarihli Maarif Salnamesi kaynak olarak gösterilirken SNMU kısaltması kullanılmıştır.

Bulgular

Mevzuat

Maarif Salnamelerinde nizamnameler, talimatnameler vb. gibi mevzuat maddelerine de rastlanılmaktadır. Eğitim tarihinde öncü maddeler içeren 1869 yılı Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin öğretmen okullarıyla ilgili yenilenmiş maddeleri de bunlardandır (SNMU, s. 130-134) Yine bazı yerlerde açılan Darülmuallimin-i Sıbyan için talimatname de mevcuttur

Maarif Salnamesi’nde Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin Darülmuallimin Hakkındaki Maddelerinin Düzenlenmiş Mevzuatı başlığı ile verilen maddelerden pek çok bilgiye ulaşılabilmektedir.

Darümuallimin iptidaiye, rüşdiye ve aliye şubelerinden oluşur ve her birinin eğitim süresi iki yıllıktır. Padişahın emri ile maarife mensup bir müdürün idaresinde olacaktır.

İptidaiye şubesine atanacak öğretmen özellikleri: sarf, nahiv, kıraat-ı Türkiyye, hat, imladan imtihan vermek ve güzel ahlak sahibi olmak, yirmi yaşından küçük otuz yaşından büyük olmamak, sakat ve hasta olmamak. İleride sınıfa göre açılacak öğretmenlik görevine gitmekten kaçınırsa öğrenciliğinde aldığı maaşı geri verecektir. Sakat ve hasta olmamak ve aldığı maaşı geri vermek şartı rüşdiye ve aliye mekteplerinde de geçerlidir.

Rüşdiye şubesine girme şartı: iptidaiye şubesinden şahadetname almak ve başka bir okuldan mezun öğrencilerin idadiye şahadetnameleri varsa ibraz etmek yoksa iptidaiye şubesi şahadetnamelileri mertebesinde sözlü ve yazılı imtihan vermek ve ahlakı güzel ve yirmi yaşını aşkın olmaktır. Bir nevi denklik aranmaktadır.

Darümuallimin-i Aliye Şubesi

Bu şube edebiyat ve fen sınıflarını içermektedir.

Edebiyat sınıfına kayıt olmak isteyenler için belagat-ı Arabiyyeden sözlü ve bir olay tasviri ile Türkçe makale yazdırılarak yazılı sınav vermeleri gerekmektedir.

Fen sınıfına rüşdiye şubesinden geçecek olanlar için o şubede eğitimi verilen matematik, fen, hesap ve tıp ilimleri gibi derslerden vermiş oldukları sınavın üçte ikisini kazanmış olmaları gerekmektedir. Önceden Mekâtib-i İdâdiye veya Mekteb-i Sultânî veya rüşdiye şubesinden mezun olup fen derslerinin üçte ikisinden fazla başarı gösterenler tekrar sınavdan muaf olmak için diploma tarihlerinden itibaren bir yıl içinde başvurmaları şarttır.

Darümuallimin talebesi toplam 140 kişi ile sınırlandırılmıştır. 60 kişi iptidaiye, 40 kişi rüştiye 40 kişi aliye şubesinde bulunacak ve iptidaiye şubesindekilere aylık ellişer ve rüşdiye şubesindekilere yetmiş beş ve aliye şubesinde bulunacaklara yüzer kuruş maaş verilecektir.

Her şube derslerinin tamamlanması sonucunda o şubeden şahadetname yani diploma verilecektir.

İptidaiye şubesi rüşdiye şubesine ve rüşdiye şubesi aliye şubesine geçer. Fakat iptidaiye şubesinden dersleri tamamlayanlardan rüştiye şubesine ve rüştiye şubesinde dersleri tamamlayanlardan aliye şubesine geçmek istemeyenler için bulunduğu şubeye mahsus mektepte öğretmenlik yapmak üzere diplomalarında belirtilecektir.

Rüşdiye mektepleri üç sınıftır. Her sınıf iki derece öğretmenle idare olunacaktır. Her sınıf mekteb-i rüşdiyede muallim-i evvel birinci derece olmak üzere ikinci ve üçüncü kaç öğretmen var ise onların hepsi ikinci derecede muallim olarak adlandırılacaklardır.

Darülmualimin iptidaiye ve rüşdiye şubelerinden mezun olduktan sonra başka bir mesleğe geçenler veya sınıfına göre mekatib-i umumiyede istihdam olunmak üzere teklif olunan öğretmenliği kabul etmeyenler öğretmenliğe özel hukuk ve imtiyazlardan yararlanamayacaklardır. Öğrenim hayatlarında maarif veznesinden almış oldukları maaşları noksansız iade edeceklerdir.

Darülmualliminden yetişmiş olanlar, mekatib-i umumiyede öğretmen olmak için önceliklidir.

Darülmuallimin'den mezun olanlar önce öğretmenlik mesleği içinde ilerleyip sonra idadi mektepleri ve maarif müdürlükleri gibi uygun bir göreve atanacaklardır.

Bir kez olmak üzere öğrenciye her şubeye mahsus kitaplar ücretsiz verilecektir.

Darülmuallimin öğrencilerini, öğretmenlik atamaları, tayini için atama yazılarının düzenlenmesi ve güvenlik soruşturması yapılması işten atılma ve yer değiştirme gibi kanunların takibi Maarif Meclisi tarafından yapılır.

Darülmualimin müdürü öğretmenleri ve memurların ataması Eğitim Bakanlığınca yapılan sınav ve bakanlığın onayıyla Maarif Meclisince uygulanır.

Darülmuallimin bir muntazam kütüphane ve bir numunehanesi olacağı gibi tıp, fizik, kimya, hesap gibi dersler için laboratuvar, alet edevat vb. araç gereçler eksiksiz olacaktır.

Okulun aylık olaylarını içeren rapor Maarif Meclisine ve bunları denetlemek için özel bir müfettiş görevlendirilecektir.

İşbu nizamnamenin icrasına Maarif Nezareti memurdur.

Maarif Nezaretince uygulanması gereken bu maddelerde okula kabulden, öğretmen seçimine, okulun fiziki durumundan, ders araç-gereç teminine kadar ayrıntılı konulara değinilmektedir. Bu kuralların uygulanması eğitimde birlik ve eşitlik ilkesini de beraberinde getirmektedir.

Maarif Salnamesi'nde "Bazı Vilayette Ba İrade-i Seniye Küşad Olmuş olan Darülmuallimin-i Sıbyan Şubelerine dair Talimat" başlığı altında merkez dışında açılan Darülmualliminlerin sıbyan şubelerine ilişkin maddelerin yer aldığı görülmektedir (s. 353).

İl Darülmuallimin şubeleri kasaba ve köylerde bulunan sıbyan mektepleri için muktendir öğretmen yetiştirilmek üzere 2 senelik olarak düzenlenmiştir.

Darülmuallimin şubelerinde öğrenimlerini tamamlayan öğrencilere yerel maarif komisyonlarınca diploma verilir.

İl şubelerinden mezun öğrenci varken bunların dışında okulu olmayan ve öğrenci talebi olmayan kasaba ve köylere öğretmen ataması yapılmayacaktır. Hem hoca hem de öğretmen ihtiyacı varsa tayin olunur.

Darülmuallimin şubelerine alınacak talebe hüsn-ü hal ve ahlak ashabından olmakla beraber yirmi yaşından aşağı olmayacak ve her halde Türkçe serbest okuyup yazması bulunacaktır. Bu vasıflardan birinin bulunmaması kabule engeldir.

Kasaba ve köylerde gerek uygun bir şekilde atanmış ya da çevre halkı tarafından uygun görülerek seçilmiş olmak üzere hâlihazırda çalışan öğretmenler Maarif İdarelerinin bildirmesi üzerine İl İdare Meclisinin uygun bulacağı zamanlarda Darülmuallimin şubelerine devama mecburdurlar. Burada bir nevi hizmet içi eğitimden bahsedilmektedir.

Bu öğretmenler iki senelik bir eğitime mecbur değildir. Öğretmenlik vasıflarını kazandıklarından emin olunacak kadar bir süre yeterlidir. Kendilerine Maarif İdarelerinden bir itimatname verilir. Belirlenen süre eğitime devam etmeyenler gözden çıkarılacaktır.

Şube öğretmenleri 3 ayda bir öğrenci mevcudunu ve devamlarını açık bir raporla öğrenim sürecini bir aylık raporlarla Maarif Nezaretine verilmek üzere Maarif Müdürüne sunarlar.

Darülmuallimin öğretmeni belli bir formatta olan talebenin künye defterini tutacak ve her birinin vukuatını sırasıyla o defterde yürütecektir.

Sene başı sınavları yaklaşınca idadi öğretmenleri ve Maarif komisyonlarında uygun kişiler sınav komisyonu oluşturulmasını şube öğretmeni maarif müdürüne bildirecek ve müdüriyetçe belirlenen sınav cetveli gereğince belirlenen aylarda sınavlara devam edilecektir.

Şube öğrencilerinin sınavlarına Recep ayının 15'inde başlanıp Şaban ayının sonunda verilir ve Şevval ayının 10'una kadar tatil edilip ondan sonra derslere tekrar başlanır. Yani yaklaşık kırk günlük bir tatilden bahsedilmektedir.

Darülmuallimin-i Sıbyan şubelerinde dikkat çeken özellik merkez dışında açılmış olmaları ve hâlihazırda öğretmenlik yapan kişilere yönelik hizmet içi eğitim veren kurum niteliğini de taşıyor olmalarıdır. Merkezde yetişen öğretmenlerin geniş

sınırlara sahip bir devlet için yeterli olmadığı tespit edilmiş olacak ki mevcut öğretmenlerin yeni eğitim usullerini öğrenmeleri istenmiştir. Bunun için öğretmen belli bir yeterliliğe ulaştığında eğitimi tamamladığına dair itimatname verilmektedir. Bu eğitimi almayan ya da tamamlayamayanların ise öğretmenlik yapmaya izinleri yoktur.

Ders Programları

Darümuallimin-i Sıbyan

Darümualliminler yaygınlaşarak İstanbul dışında da açılmaya başlanmıştır. Darümuallimin-i Sıbyan taşrada yer alan okulların öğretmen ihtiyaçlarını karşılamak ve mevcut öğretmenlere yeni usulde eğitim vermeleri için bir itimatname vermek üzere kurulmuştur. İki yıllık bir okuldur. Ders programı tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1

Darümuallimin-i Sıbyan Ders Programı

1. Yıl Dersleri	Haftada	2. Yıl Dersleri	Haftada
Tecvid-i Kur’an-ı Kerim	3 saat	Tecvid-i Kur’an-ı Kerim	2 saat
Arapça	2 saat	Arapça	2 saat
Farsça	2 saat	Farsça	1 saat
Kavaid-i Türkiye ve İmla	2 saat	Kavaid-i Türkiyye	3 saat
Hesap	2 saat	Hesap	2 saat
Tarih	2 saat	Tarih	2 saat
Coğrafya	2 saat	Coğrafya	2 saat
Hat	2 saat	Hat	1 saat
Toplam	17 saat	Toplam	15 saat

Tablo 1’de iki senelik bir okulda okutulan derslerin isimleri ve ders saatleri yer almaktadır. Programda dil ağırlıklı bir eğitimin verildiği görülmektedir. Bugünkü pedagoji derslerinin karşılığı olan usul-ü tedris ise programa alınmamıştır. İki yıl da aynı dersler verilmektedir.

İptidaiye Şubesi

Darümuallimin iki yıllık bir okuldur ve üç şubeden oluşmaktadır. İlkokul derecesindeki okullarda görev yapmak üzere yetiştirilen öğretmenlerin okuduğu şube iptidaiye şubesidir. 60 kişilik bir kontenjana sahiptir. Öğrencilere öğrenimleri boyunca aylık elli kuruş verilmektedir. Maarif Salnamesi’nde program şöyle verilmektedir (1316, s. 127-129):

Tablo 2*Darülmualimin İptidaiye Şubesi Ders Programı*

Ders Adı	Birinci Sene Haftada	İkinci Sene Haftada
Kur'an-ı Kerim Tecvid ve Fıkıh-ı Şerif	4	3
Türkçe Kavaid ve İmlâ	3	-
Usul-i Tedris	-	1
İnşa	-	2
Arabî Sarf ve Nahiv	2	2
Kavaid-i Farisi ve Gülistan	2	2
Fransızca	-	1
Hesap	2	2
İlmi eşya	1	1
Toplam	14	14

Tablo 2’de verilen derslerde dil bilgisi dersleri ön plana çıkmaktadır. Usul-i tedris ve Fransızca dersleri ise ikinci yılda haftada yalnızca bir saat, İnşa ise haftada iki saat olarak verilmektedir.

Darülmualimin rüşdiye şubesi ortaokul öğrencilerine ders verecek yeterlilikte öğretmen yetiştiren bir şubedir. Bu okula kabul için mevzuat başlığı altında da belirtildiği gibi iptidaiye şubesinden mezun olmak şartı ya da o seviyede sözlü ve yazılı sınavlardan başarılı olmak şartı vardır. 40 kişilik bir kontenjana sahiptir. Öğrencilere öğrenimleri boyunca yetmiş beş kuruş aylık verilmektedir.

Rüşdiye Şubesi

Darülmualimin rüşdiye şubesi ortaokul öğrencilerine ders verecek yeterlilikte öğretmen yetiştiren bir şubedir. Bu okula kabul için mevzuat başlığı altında da belirtildiği gibi iptidaiye şubesinden mezun olmak şartı ya da o seviyede sözlü ve yazılı sınavlardan başarılı olmak şartı vardır. 40 kişilik bir kontenjana sahiptir. Öğrencilere öğrenimleri boyunca yetmiş beş kuruş aylık verilmektedir.

Tablo 3*Darülmualimin Rüşdiye Şubesi Ders Programı*

Ders Adı	Birinci Sene Haftada	İkinci Sene Haftada
Kavaid ve İmlâ	1	-
Usul-i Tedris	1	2
İnşa	1	1
Arabî	3	3
Farisî	1	1
Fransızca	2	2
Hesap	2	2
Usul-i Defterî	1	-
Cebir	1	1
Hendese	1	1
Hikmet	1	2
Mevalid	1	-
Coğrafya	2	1
Tarih	2	2
Hüsn-i Hat	1	1
Resim	1	1
Ulûmu Diniye	-	2
Toplam	22	22

Tablo 3'te verilen dersler incelendiğinde bir önceki şubeye göre sayısal bilimlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Usul-i tedris ders saatlerinin ise en fazla bu şubede olduğu dikkat çekmektedir.

Aliye Şubesi

Darülmualimin aliye şubesi fen ve edebiyat olmak üzere iki sınıftan oluşmaktadır. Her iki şubeye de girebilmek için sözlü ve yazılı sınavlardan başarılı olmak şartı vardır. Öğrenim süresi üç yıldır. 40 kişilik bir kontenjana sahiptir. Öğrencilere öğrenimleri boyunca aylık yüz kuruş verilmektedir.

Tablo 4*Darülmualimin Aliye Şubesi Ders Programı*

Ders Adı	Birinci Sene Haftada	İkinci Sene Haftada	Üçüncü Sene Haftada
Ulûmu Diniye Şerh-i Akaid	1	1	2
Edebiyat-ı Osmanîye	1	1	1
Kitabet-i Resmiye	-	1	1
Usul-i Tedris	-	-	1
Edebiyat-ı Arabîye	1	1	1
Edebiyat-ı Farisîye	1	1	1
Fransızca	4	4	3
Hesap	2	-	-
Usulü Defteri	1	1	-
Cebr-i Adi ve İmlâ	2	1	1
Hendese	1	2	1
Müsellâsat	1	1	-
Tersimatı Riyaziye	-	-	2
Kozmografya	-	1	1
Makine	-	1	1
Hikmet-i Tabiye	2	2	1
Mevalid-i Selâse	2	1	2
Coğrafya-i Umumi ve Umrani	1	1	1
Tarih-i Umumi ve Osmanî	1	1	1
Kimya	Kimya-i Gayr-ı Uzvi 2	Kimya-ı Uzvi 2	Tahlilat-ı Kimyeviye 1
Kavanin	1	1	1
İlm-i Servet	-	1	1
Toplam	24	25	24

Tablo 4 incelendiğinde her alandan dersin yer aldığı görülmektedir. Mevzuatta iki sınıftan oluşturduğu belirtilen bu şube için ortak bir ders programı verilmiştir. Usul-i tedris dersi yalnızca son yıl ve bir saat verilmektedir.

Darülmuallimat Ders Programı

Darülmuallimat kadın öğretmen yetiştiren okullardır. Öğrenim süresi üç yıldır. Bu okulların ders programları incelendiğinde erkek öğretmen yetiştiren Darülmuallimin ders programlarında yer alan derslerden farklı olduğu görülmektedir (SNMU, s. 292-453)

Tablo 5

Darülmuallimat'ta Okutulan Dersler

Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim
Ulûm-ı Diniye	Ulûm-ı Diniye	Ulûm-ı Diniye
Arabî	Arabî	Arabî
Farsî	Farsî	Usul-i Tedris
Ahlak	Ahlak	Talim ve Terbiye
Kavaid-i Osmanîye	Lügat Kitabet ve Kavaid	Coğrafya
Hesap	Hesap	Malumat-ı Fenniye
Coğrafya	Coğrafya	Hesap
Tarih	Hendese	Ulûm-ı Tedbir Menzil
Hüsn-i Hat	Tarih	Hıfzıssıhha
Piyano	Piyano	Lügat ve Kitabet
Resim taklidi	Resim taklidi	Piyano
El hünnerleri	Hüsn-i hat	Resim Taklidi
		Hüsn-i Hat

Tablo 5'te yer alan derslerin sınıflara göre haftalık ders saatleri Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6*Darülmuallimat Ders Programı*

Ders Adı	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene
Tecvid ve Kuran-ı Kerim’de Tatbikatı	2	1	1
Ulûm-ı Diniye	2	2	2
Arabî	2	2	2
Farsî	1	1	1
Kavaid-i Osmanîye ve Müntehabat	1	1	1
Kitabet ve Tatbikat-ı Kavaid	1	1	2
Hüsn-i Hat	1	1	1
Usul-i Tedris	2	1	1
Ahlak	-	2	1
Ulûm-ı Eşya	1	1	1
Mevalid ve Ulûm-ı Tabiiye	-	1	1
Hıfzıssıhha	-	1	1
İdare-i Beytiye	1	2	2
Hesap	2	1	1
Hendese	1	1	1
Resim	1	1	1
Coğrafya	2	1	1
Tarih	1	1	1
Musikî	1	1	1
El Hüneleri	4	3	3
Toplam	26	26	26

Tablo 5 ve 6 incelendiğinde derslerin Darülmuallimin’in programında yer alan derslerle benzerlik göstermekle beraber sanata yönelik derslerin varlığı göze çarpmaktadır. El hüneleri, piyano, musiki, gibi dersler vardır. Usul-i tedris ise ilk yılda haftada iki saat iken sonraki sınıflarda bir saattir. Ahlak dersi ise ilk yılda yokken ikinci yılda haftada iki saat üçüncü yılda bir saat verilmektedir.

Öğretmen okullarının ders programları tablolarla gösterilmiştir. Darülmuallimat’ın ders programından sonra Maarif Salnamesi’nde derslerin tafsilatı verilmiştir. Bu tafsilatta dersler tek tek ele alınarak konuları ve işleniş şekilleri açıklanmıştır.

İdare Heyeti ve Öğretim Kadrosu

Darülmuallimin

Maarif Salnamesi'nde okullarda çalışan kişi bilgilerine de yer verilmektedir. “Heyet-i İdare” başlığı altında okul yöneticileri verilirken “Heyet-i Talimiye” başlığı altında da ders öğretmenleri verilmektedir (SNMU, s. 634).

Tablo 7

Darülmuallimin İdare Heyeti ve Öğretim Kadrosu.

Memuriyet	İsimler	Rütbe	Tarihi	Madalya
Müdür	Osman Hilmi Efendi	Mahreç	314	-
Muavin	Sadık Bey	-	-	-
Heyet-i Talimiye				
Kitabet ve Kavaid-i Osmaniye ve usul-i Tedris Muallimi	Selim Sabit Efendi	Evveli	300	-
Edebiyat-ı Osmaniye Muallimi	Abdulhasip Efendi	Evveli	311	Gümüş imtiyaz
İlm-i Eşya Muallimi	İsmail Bey	Evveli	312	Gümüş Liyakat
Resim Muallimi	Hakkı Paşa	Mirliva	-	Altın ve Gümüş iftihar gümüş liyakat
Belagat-ı Arabiye Muallimi	Abdurrahman Süreyya Efendi	Evveli sani	-	-
Fransızca Muallimi	Ali Seyyid Bey	Mütehayyiz	302	-
Coğrafya Muallimi	Muhyiddin Efendi	“	310	-
Coğrafya Muallimi	Hikmet Bey	“	312	-
Mevalid Muallimi	Celal Bey	“	315	-
Kavaid-i Farsi ve Ulum-i Diniyye Muallimi	Halil Efendi	Mahreç	313	-
Akaid Muallimi	Süleyman Efendi	“	315	-
Edebiyat-ı Arabiyye Muallimi	Said Efendi	Saniye	307	-
Kavanin	Celal Bey	“	310	-
Fransızca Muallimi	Şükrü Bey	“	312	-
Tarih-i umumi Muallimi	Azmi Bey	“	312	-

Nebatat ve hayvanat Muallimi	Hüseyin Remzi Bey	“	312	-
Servet Muallimi	Macit Bey	“	314	-
Hikmet Muallimi	Bahaddin Efendi	Salise	313	-
Müsellesat	Emin Bey	“	315	Sımai
Coğrafya ve Tarih	Onur Efendi	“	-	-
Elifiye ve Feka-i Şerif Muallimi	Esad Efendi		313	-
Tersimat ve Riyaziye Kozmografya Muallimi	Cemal Bey	Rabia	310	-
Hesap Muallimi	Ferit Efendi	Rabia	311	Sımai
Cebir ve Hikmet ve Fransızca Muallimi	Ziya Bey	“	-	-
Edebiyat-ı Farisiye	Hüsnü Efendi	Müderris	-	-
Kimya-yı Uzliye ve Madeni Muallimi	Mustafa Efendi	Kolağası	311	-
Cebir ve Hendese Muallimi	Ali Rıza Efendi	Yüzbaşı	313	-
Tabakat Muallimi	Zühdü Efendi	Hamise	-	-
Tersimat ve Riyaziye ve Tahlilat-ı Kimyeviye Muallimi	Halit Efendi	-	-	-
Hesap Muallimi	Servet Efendi	-	-	-
“	Kemal Bey	-	-	-
Hesap ve Usul Defteri Muallimi	Besim Bey	-	-	-

Memuriyet	İsimler	Rütbe	Tarihi	Madalya
Kur'an-ı Kerim ve Tecvid Muallimi	İsmail Hakkı Efendi	-	-	-
Hendese Muallimi	Cevdet Bey	-	-	-
Hüsn-i Hat Muallimi	Keramettin Bey	-	-	-
“	Ahmed Efendi	-	-	-

Tablo 7’de Darülmuallimin’in idare kadrosunda görev yapan bir müdür ve bir müdür muavini görülmektedir. Muhtelif derslere giren otuz altı öğretmen bulunmakla birlikte ihtiyaca göre bazı dersler için birden fazla öğretmen mevcuttur.

Darümuallimat

Darümuallimat'ta görev yapan idare heyeti ve öğrenim kadrosu tablo 8'de verilmektedir (SNMU, s.639).

Tablo 8*Darümuallimin İdare Heyeti ve Öğretim Kadrosu*

Memuriyet	İsimler	Rütbe	Tarihi	Madalya
Müdür	Hacı Hafız Muhammed Hulusi Efendi	Medrese	294	-
Hendese ve hesap muallimi	Abdüllatif Efendi	Evvel	313	-
ArabiMuallimi	Halil Efendi	...	312	-
Kitabet Mullimi	Said Efendi	Saniye	307	-
Ululm-ı Diniye Muallimi	Süleyman Efendi	Medrese	285	-
Rika ve sülüs Muallimi	Ziya Efendi	Medrese	303	Altun sına-i nefise
Kuran-ı Kerim Muallimi	Galip Efendi	"	311	-
Ulum-ı Matbua ve El Hünelerleri Muallime-i Evvelisi	Sıdika Hanım	Medrese	-	-
Farsive Tarih Muallimesi	Nekiye Hanım	Medrese	-	İftihar
... Şube Muallime-i Evvelisi	Lütfiye Hanım	Medrese	-	Sınai
Nakış Ustası	Hatice Hanım	Medrese	-	-
Kavadi ve ... Şube Muallimesi	Reşide Hanım	Medrese	-	-
Şube Muallimesi	Maide Hanım	Medrese	-	Sınai
Şube-i Nakşî Ustası	Matmazel Alexandır	Medrese	-	Sınai
Muavine	Makbule Hanım	Medrese	-	"
Muavine	Feride Hanım	"	-	"
"	Naciye Hanım	"	-	"
"	Hatice Hanım	"	-	"
Piyano Ustası	Madam Haliçka	"	-	-

Tablo 8'de Darümuallimat'ta idari kadroda görev yapan bir müdür bulunurken müdür yardımcısının olmadığı görülmektedir. Öğrenim kadrosunda on sekiz öğretmen yer almaktadır. Bu öğretmenlerden on ikisinin kadın olduğu görülmektedir.

Öğrenci Mevcudu**Darümuallimin**

Darümuallimin öğrenci sayıları tablo 9’da verilmektedir.

Tablo 9*Darümuallimin Taşra Öğrenci Sayıları*

Okulun Adı	Öğrenci Sayısı
Edirne Vilayeti Merkez vilayet Darümuallimini	40
Ankara Vilayeti Ankara Darümuallimini	15
Hüdavendigâr vilayeti Merkez vilayet Darümuallimini	25
Diyarbakır Vilayeti Darümuallimin Şubesi Talebe	19
Selanik Vilayeti Selanik Darümuallimin Şubesi	37
Konya Vilayeti Konya Darümuallimin İbtidaiyesi	7
Manastır Vilayeti Merkez Vilayet Darümuallimini	2
Yanya Vilayeti Yanya Darümuallimin Şubesi	7
Toplam	152

Tablo 9’dan anlaşılacağı üzere Darümualliminlerde en çok öğrenci mevcuduna sahip il kırk kişi ile Edirne’dir. En az mevcudu olan il ise Manastır’dır. Bununla birlikte sınırları bu kadar geniş bir imparatorluk için toplamda yüz elli iki öğrenci oldukça azdır.

Maarif Salnamesi’nde Edirne Vilayeti Gayr-ı Müslim Mektebinin de Darümuallimin olduğu belirtilmekte Musevi cemaatine mensup on sekiz öğrencisi olduğu bilgisi verilmektedir. Yine Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti Ecnebi Mektebi Darümualliminin milleti Fransa olarak geçmekte ve yirmi yedi erkek beş kadın öğrencisi bulunmaktadır.

Darümuallimat

Darümuallimat’tan mezun öğrenci sayıları 1289 olan kuruluş yılından itibaren her yıl için tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10*Darülmuallimat Mezun Öğrenci Sayıları*

Mezuniyet Yılı	Mezun Öğrenci Sayısı
1289	20
1290	17
1291	20
1292	8
1293	9
1294	5
1295-1296-1297-1298	Mezun verilememiştir.
1299	15
1300	11
1301	19
1302	22
1303	30
1304	23
1305	4
1306	14
1307	7
1308	17
1309	12
1310	10
1311	11
1312	15
1313	13
Toplam	302

Tablo 10'da yer alan bilgilerden yola çıkarak yirmi dört yılda üç yüz iki kadın öğretmenin Darülmuallimatlardan mezun olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 93 Harbi zamanlarına denk gelen savaş yıllarını takip eden yıllarda mezun verilemediği görülmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Darülmuallimin ve Darülmuallimat ile ilgili kayıtlar Osmanlı Devleti son döneminde yayımlanan 1316 H Maarif Salnamesi özelinde ele alınmıştır. Son dönemlerini yaşayan devletin eğitime verdiği önem bu kayıtlarda açıkça görülmektedir. Bu kayıtlar eğitim tarihiyle yapılan çalışmalara kaynaklık etmiştir (Ergin, 1977; Binbaşıoğlu, 2005; Sakaoğlu, 2003; Yücel, 1994; Somel, 2010; Öztürk, 1996; Koçer, 1967; Kodoman, 1988; Akyüz, 2012; vb.). Yine öğretmen okullarıyla ilgili olarak yapılan tezlerde

de bu kaynaklardan faydalandığı görülmektedir (İlikli, 2010; Aksoy, 2017; Şimşir, 2019; Altın, 2018; Şen, 2019; Yetişgin ve Dumanoglu, 2012; Yazıcı, 2006; vb.). Tüm bu çalışmalar ve benzer çalışmalar incelendiğinde Maarif Salnamesi'ni tek kaynak olarak ele alıp öğretmen okulları açısından derinlemesine bir bakış açısıyla inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Oysa bu kaynak tek başına öğretmen okullarıyla ilgili pek çok bilgiyi barındırmaktadır. Maarif Salname'sinin kaynak olarak alındığı bu çalışmada öğretmen okulları farklı yönleriyle ele alınmıştır.

Darülmualimin ve Darülmualimat ile ilgili mevzuat maddelerinin neler olduğu incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Maarif Salnamesi'nde okullara öğretmen yetiştirmek amaçlı kurulan bu okullar ile ilgili Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde yer alan yeniden düzenlenmiş maddelerin de yer aldığı görülmektedir. Bu maddelerde okulların iş ve işleyişleri anlatılmakta, öğretmen ve öğrenci kabulleri ile aranan şartlar belirtilmektedir. Aranan şartlarda; yapılan sözlü ve yazılı sınavlarda adayların başarılı olmaları, Türkçeyi düzgün kullanmaları, güzel ahlaka sahip ve sağlıklı olmaları ön plana çıkmaktadır. Bu şartları karşılamayan öğrenci ve öğretmenlerin okula kabulünün olmayacağı açıkça belirtilmektedir. Akyüz (2012) çalışmasında bu konuya değinmekte ve rüşdiye şubesine iptidaiye ve idadiye mezunlarının sınavsız alındığını belirtmektedir. Maarif Salnamesi'nde de yer alan nizamnamelerde öğrenci vasıflarından öğretmen atamalarına sunulacak raporlardan müfettiş görevlendirmelerine kadar ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Öğretmen okuluna girecek öğrencilerin ve atanacak öğretmenlerin güzel ahlak sahibi çevresi tarafından iyi bilenen ve belirli bir bilgi seviyesine ulaşmış kişilerden seçildiği görülmektedir. Özellikle mevcut öğretmenlerin eğitimini de kapsayan Darülmualimat-ı Sıbyan'da eğitimi kabul etmeyen ya da tamamlamayanların öğretmenlik yapamayacağı maddesi, eğitimle ilgili yapılan yeniliklerin hayata geçmesi ve yaygınlaşmasının ne kadar ciddiye alındığını göstermektedir. Bu okullarda okuyacak öğrenciler için kitapların ücretsiz temin edileceği, okudukları süre boyunca harçlık alacakları belirtilmektedir.

Darülmualimin ve Darülmualimat okullarının ders programları incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Maarif Salnamesi'nde, Darülmualimin, Darülmualimat ve Darülmualimin-i Sıbyan'a ait haftalık ders programlarına yer verildiği görülmektedir. Bu programlardan anlaşılacağı üzere bahsi geçen üç okulda da ortak dersler olmakla birlikte Darülmualimin-i Sıbyan'da usul-i tedris derslerine yer verilmediği görülmektedir. Darülmualimat'ın programında ise diğerlerinden farklı olarak el hünerleri, piyano, resim gibi sanat ve hıfzısıhha gibi sağlık derslerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Şimşir (2019) çalışmasında Darülmualimatlarda pedagoji derslerine yer verilmediğini belirtmektedir; ancak Maarif Salnamesi'ndeki program incelendiğinde ilk yıl iki saat diğer yıllar birer saat bu dersin yer aldığı görülmektedir. Programlar

incelendiğinde Türkçe derslerinin farklı beceri adlarıyla ders olarak okutulduğu görülmektedir. Ayrıca edebiyat derslerine de önem verildiği anlaşılmaktadır. Darülmualimin üç şubeden oluşmakta birinci şube olan iptidaiye şubesinde haftalık ders saati birinci yılda 19, ikinci yılda 18, rüşdiye şubesinde haftalık ders saati iki yılda da 22, âliye şubesinde haftalık ders saati birinci ve üçüncü yılda 24, ikinci yılda 25 saattir. Darümuallimat'ın haftalık ders saati üç yıl da aynı olup 26 saattir. Daümuallimin-i Sıbyan'ın ders saati birinci yılda 17, ikinci yılda 15 saattir. En az ders saatinin Darülmualimin-i Sıbyan'da olduğu görülmektedir. Bunun sebebi bir nevi hizmet içi eğitim görevini üstlenmeleri olabilir.

Maarif Salnamesi'nde okulların idari kadrosu ve öğrenim kadrosu incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Öğretmenlerin isim, tarih, görev, girdikleri ders isimleri, aldıkları madalyalar gibi ayrıntılı bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Darümuallimin'de kadın öğretmen bulunmazken Darümuallimat'ta mevcut on sekiz öğretmen-den on ikisinin kadın olduğu görülmektedir. Darümuallimatlarda okuyan kız öğrenciler için kadın öğretmenler tercih edilirken kadın öğretmenlerin azlığı sebebiyle bilgili ve yaşça büyük erkek öğretmenler de bu okullarda görev almaktadır. Öğretmen özellikleri incelendiğinde genelinenin Medrese Hocası olduğu görülmektedir.

Darümuallimin ve Darümuallimat okullarının öğrenci mevcudu durumuna bakıldığında; Öğrenci sayılarıyla ilgili olarak İstanbul'da yer alan Darümuallimin öğrenci sayısı yüz kırk, Darümuallimat öğrenci sayısı ise dört yüz seksen yedi olarak tespit edilmiştir. Sakaoğlu (2003, s.117) çalışmasında, 1899-1900 yılları bilgisini verdiği tabloda; İstanbul'da yüz altmış sekiz öğrencisiyle bir Darümuallimin ve beş yüz altmış öğrencisiyle bir Darümuallimat olduğundan bahsetmektedir. Bu verilere göre iki yıl içinde Darümuallimin ve Darümuallimat öğrenci mevcutlarının ve bu okullara talebin arttığı söylenebilir. Maarif Salnamesi'nde, Darümuallimat'ın kuruluşundan bu yana yıl yıl öğrenci mevcudu bilgilerinin yer aldığı görülmektedir. 1295-1298 yıllarından mezun verilememiş olduğu bunun sebebinin de 93 Harbi ve diğer savaşlar olabileceği düşünülmektedir. Toplamda 302 mezun verilmiştir. Taşrada bulunan Darümualliminlerin mevcuduna bakıldığında 152 öğrenci mezun olmuştur. Ayrıca Edirne Vilayeti Gayr-ı Müslim Mektebi'nin 8 öğrencisi, Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti Ecnebi Mektebi'nin ise 32 öğrencisi vardır. Fransız milletine mensup bu okul Darümuallimin olarak geçse de 32 öğrencisinden 5'inin kadın olduğu görülmektedir. Devletin sınırları düşünüldüğünde mezun öğrenci sayılarının oldukça az olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, tarihsel süreçte zor bir döneme denk gelen 1316 H tarihli Maarif Salnamesi'nde yer alan Darümuallimin, Darümuallimat ve Daümuallimin-i Sıbyan ile ilgili bilgilerin ayrıntılı olduğu ve çeşitli yenilikler içerdiği görülmektedir. Liyaka-

te önem verilmesi, öğretmenlerden düzenli olarak raporlarla dönüt istenmesi mevcut öğretmenlerin eğitimi gibi bilgiler eğitim alanına önem verildiğini göstermektedir. Mevcut imkânlar dâhilinde öğretmen yetiştirme çabasının devlet eliyle yürütüldüğünü göstermektedir.

Araştırmacılar tarafından öğretmen okullarının tarihiyle ilgili yapılacak kapsamlı araştırmalar öğretmen yetiştirme konusunda farklı bakış açıları kazandırmayı sağlayacaktır. Yüksek Öğretim Kurumu, üniversiteler, Millî Eğitim Bakanlığı gibi eğitimle doğrudan ilişkili olan kurumlar eğitim-öğretim ile ilgili faaliyetlerin gelişmesi için arşiv belgeleriyle yapılan çalışmaları destekleyerek bu çalışmalardan fayda sağlayabilirler. Eğitimle ilgili mevzuat, kitaplar, belgeler, vb. günümüz Türkçesine aktararak etkili ama unutulmuş uygulamalar yeniden hayata geçirilebilir. Batı'nın ilham kaynağı olan Farabi, İbn-i Sina, Fatih Sultan Mehmet gibi eğitim-öğretimle ilgili çok değerli görüşler ortaya koymuş bilim ve devlet adamlarının ışığında gelişen Osmanlı Devleti eğitim-öğretim sisteminin incelenerek ortaya konmasının tarihi köklerimizde canlandırmak ve bize ait bir sistemin mevcut olduğunu göstermek açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda arşiv belgeleri incelenebilir, dönemsel karşılaştırmalar yapılabilir, elde edilen bilgiler üzerinden uygulamalı çalışmaların sonuçlarına yer verilebilir.

Kaynakça

- Aksoy, Y. (2017). *Osmanlı Devleti'nde kız öğretmen okulları (darülmualimat) ve kadının meslek hayatına katılması (1870-1920)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2012*. Pegem Akademi.
- Altın, H. (2018). II. Abdülhamid Döneminde Bir Eğitim Kurumu: Dârülmualimîn-i Âliye. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 93-111. DOI: 10.29029/busbed.455210
- Binbaşıoğlu, C. (2005). *Türk eğitim düşüncesi tarihi*. Anı Yayıncılık.
- Ceylan Dumanoglu, S. (2019). *Osmanlı Devleti'nde kız öğretmen okulu darülmualimat (1870-1924)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Ceylan-Dumanoglu, S., Yetişgin, M. (2019). Taşrada darülmualimatların açılışı ve tarihsel gelişimi. *Turkish History Education Journal*, 8 (1), 174-198. doi: 10.17497/tuhed.493065
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi (I, II, III ve IV. c.)*. İstanbul: Eser Matbaası.

- İlikli, Y. (2010). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e öğretmen yetiştirme sorunu (darülmualimin ve darülmuaallimatlardan öğretmen okullarına)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Somel, S. A. (2010). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908)*. İletişim Yayınları.
- Kodaman, B. (1988). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Koçer, H. A. (1967). *Türkiye'de öğretmen yetiştirme problemi (1848-1967)*. MEB.
- Öztürk, C. (1996). *Türkiye'de dünden bugüne öğretmen yetiştiren kurumlar*. T.T.K Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye (1316), Matba-ı Amire, İst. 1316
- Shaw, S. J., Shaw, K. E. (1977). *History The Otoman Empire and Modern Turkey*. Volume II, New York.
- Şen, İ. (2019). Maarif-i umumiye nizamnamesinde darülmuaallimin ve darülmuaallimat. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 11 (43), DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>
- Şimşir, A. (2019). *Darülmuaallimat eğitim programı ve bir darülmuaallimat öğretmeni olarak Ahmet Mithat Efendi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Taştekin, O. (2019). 18. yüzyıl ve sonrası Osmanlı eğitim kurumları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cum-huriyet Theology Journal* 23/3, 1143-1166. <https://doi.org/10.18505/cuid.544458>
- Ünal, F. (2007). *Maarif Salnameleri'ne göre İstanbul'da eğitim-öğretim*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yazıcı, H. (2006). *Osmanlı Devleti'nde öğretmen okullarının kuruluşu ve işleyişi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Yetişgin, M., Dumanoglu, S. C., (2017). Osmanlı Darülmuaalliminin mektebi: Maraş Darülmuaallimini, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (4), 1083-1100, DOI: 10.21547/jss.332734
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Seçkin Yayınları.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de orta öğretim*. T. C. Kültür Bakanlığı.